

PODATKI I SKŁADKI Z TYTUŁU ZATRUDNIENIA

redakcja naukowa

Dorota Dzienisiuk, Maria Supera-Markowska

PODATKI I SKŁADKI Z TYTUŁU ZATRUDNIENIA

redakcja naukowa

Dorota Dzienisiuk, Maria Supera-Markowska

Diana Bożek, Anna Dubowik, Dorota Dzienisiuk
Hanna Litwińczuk, Magdalena Porzeżyńska
Maria Supera-Markowska, Andrzej Szybkie

PORADNIKI

Stan prawny na 1 września 2020 r.

Recenzent

Dr hab. Jacek Wantoch-Rekowski, prof. UMK

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne części książki napisali:

Diana Bożek – rozdz. IV pkt 2; rozdz. VI pkt 2

Anna Dubowik – rozdz. VI pkt 1.2

Dorota Dzienisiuk – rozdz. I pkt 3; rozdz. II pkt 3, 4; rozdz. IV pkt 1, 3;

rozdz. VI pkt 1.3, 1.4; rozdz. XI pkt 1.2

Dorota Dzienisiuk, Maria Supera-Markowska – wstęp; rozdz. I pkt 1, 4;

rozdz. II pkt 1

Hanna Litwińczuk – rozdz. IX

Magdalena Porzeżyńska – rozdz. VI pkt 1.1

Maria Supera-Markowska – rozdz. I pkt 2; rozdz. II pkt 2;

rozdz. III, V, VII, VIII, XI pkt 1.1, 2

Andrzej Szybkie – rozdz. X, XI pkt 3

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2020

ISBN 978-83-8223-061-1

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	19
---------------------	----

Wstęp	23
-------------	----

Rozdział I

Podatki i składki na ubezpieczenia społeczne jako daniny publiczne.

Źródła prawa	27
1. Pojęcie podatku i składki na ubezpieczenia społeczne	27
1.1. Daniny publiczne	27
1.2. Definicja podatku	28
1.3. Definicja składki na ubezpieczenia społeczne	29
1.4. Podatki a składki na ubezpieczenia społeczne	30
1.5. Funkcje podatków i składek	31
2. Podatki a zatrudnienie	32
2.1. System podatkowy	32
2.2. Opodatkowanie dochodów z zatrudnienia	33
2.3. Stosunki prawne związane z opodatkowaniem dochodów z zatrudnienia	34
3. Składki związane z zabezpieczeniem społecznym	35
3.1. System ubezpieczeń społecznych	35
3.2. Składki poza systemem ubezpieczeń społecznych	37
3.3. Zabezpieczenie społeczne bez składek	38
3.4. Odrębność rolniczego ubezpieczenia społecznego	39
4. Źródła prawa	39
4.1. Ustawy	39
4.2. Prawo międzynarodowe i UE	41
4.3. Interpretacje i informacje o przepisach udzielane przez administrację skarbową i ZUS	43

Rozdział II

Rodzaje zatrudnienia i ich znaczenie dla odpowiedniej kwalifikacji

podatkowej oraz ubezpieczeń społecznych	45
1. Uwagi ogólne	45
2. Źródła przychodów w podatku dochodowym od osób fizycznych	46
2.1. Koncepcja i znaczenie źródeł przychodów	46

2.1.1. Zakres podmiotowy opodatkowania	46
2.1.2. Zakres przedmiotowy opodatkowania	47
2.1.3. Istota i kategorie źródeł przychodów	48
2.1.4. Katalog źródeł przychodów a zasada powszechności opodatkowania	49
2.1.5. Przychody zwolnione z opodatkowania	50
2.1.6. Przychody związane z zatrudnieniem	50
2.2. Stosunek pracy i stosunki pokrewne oraz emerytury i renty	51
2.2.1. Przychody ze świadczenia pracy	51
2.2.2. Przychody ze stosunku pracy	51
2.2.3. Przychody ze spółdzielczego stosunku pracy	52
2.2.4. Przychody ze stosunku służbowego	53
2.2.5. Przychody z członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub innej spółdzielni zajmującej się produkcją rolną	54
2.2.6. Przychody z pracy nakładczej	54
2.2.7. Przychody z emerytur i rent	55
2.2.8. Ustalanie przychodów i kosztów uzyskania przychodów dla źródła określonego w art. 10 ust. 1 pkt 1 u.p.d.o.f.	55
2.3. Działalność wykonywana osobiście	55
2.3.1. Katalog przychodów zaliczanych do źródła działalność wykonywa osobiście	55
2.3.2. Przychody z osobiście wykonywanej działalności artystycznej, literackiej, naukowej, trenerskiej, oświatowej i publicystycznej oraz związanej ze sportem	57
2.3.3. Przychody z działalności osób duchownych	57
2.3.4. Przychody z działalności polskich arbitrów	58
2.3.5. Przychody z tytułu czynności związanych z pełnieniem obowiązków społecznych lub obywatelskich	58
2.3.6. Przychody z tytułu czynności powierzonych przez organy publiczne	58
2.3.7. Przychody otrzymywane przez osoby będące członkami określonych organów osób prawnych	59
2.3.8. Przychody otrzymywane przez członków Rady Mediów Narodowych	59
2.3.9. Przychody z tytułu wykonywania usług na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło	60
2.3.10. Przychody z tytułu umów o zarządzanie przedsiębiorstwem, kontraktów menedżerskich lub umów o podobnym charakterze	60
2.3.11. Ustalanie przychodów i kosztów uzyskania przychodów dla źródła określonego w art. 10 ust. 1 pkt 2 u.p.d.o.f.	62
2.4. Prawa majątkowe	62
2.4.1. Katalog przychodów zaliczanych do przychodów z praw majątkowych	62
2.4.2. Przychody z praw autorskich i praw pokrewnych w rozumieniu odrębnych przepisów	62
2.4.3. Przychody z praw do projektów wynalazczych	63
2.4.4. Przychody z praw do topografii układów scalonych	63
2.4.5. Przychody ze znaków towarowych	64

2.4.6. Przychody ze wzorów zdobniczych	64
2.4.7. Ustalanie przychodów i kosztów uzyskania przychodów dla praw majątkowych	64
2.5. Pozarolnicza działalność gospodarcza	65
2.5.1. Definicja na potrzeby podatku dochodowego od osób fizycznych	65
2.5.2. Stosunek pracy a pozarolnicza działalność gospodarcza	65
2.5.3. Ustalanie przychodów i kosztów uzyskania przychodów dla źródła określonego w art. 10 ust. 1 pkt 3 u.p.d.o.f.	66
2.6. Inne źródła	66
2.6.1. Przychody z innych źródeł	66
2.6.2. Zasiłki pieniężne z ubezpieczenia społecznego	67
2.6.3. Stypendia	69
2.6.4. Umowa o pomocy przy zbiorach	69
2.6.5. Ustalanie przychodów i kosztów uzyskania przychodów dla źródła określonego w art. 10 ust. 1 pkt 9 u.p.d.o.f.	69
2.7. Źródła przychodów a kumulacja dochodów z poszczególnych źródeł i rozliczanie strat	69
3. Tytuły ubezpieczeń w systemie ubezpieczeń społecznych	71
3.1. Koncepcja i znaczenie tytułu ubezpieczenia	71
3.1.1. Zakres podmiotowy ubezpieczenia	71
3.1.2. Zakres przedmiotowy ubezpieczenia	72
3.1.3. Związek tytułu z zatrudnieniem	73
3.1.4. Definicja tytułu ubezpieczenia społecznego	73
3.1.5. Wykazanie tytułu ubezpieczenia	73
3.1.6. Podleganie poszczególnym rodzajom ubezpieczeń społecznych	75
3.1.7. Katalog tytułów ubezpieczeń społecznych	76
3.1.8. Okres ubezpieczenia	79
3.2. Zbieg tytułów ubezpieczeń społecznych lub tytułu i prawa do niektórych świadczeń	80
3.2.1. Pojęcie zbiegu tytułów	80
3.2.2. Regulacja zbiegu tytułów	81
3.2.3. Kumulacja tytułów	82
3.2.4. Rozłączność tytułów	84
3.2.5. Zbieg tytułów w różnych rodzajach ubezpieczeń	85
3.2.6. Wpływ pobierania świadczeń na obowiązek ubezpieczeń	86
3.3. Niektóre tytuły ubezpieczeń społecznych	87
3.3.1. Pracownik	87
3.3.2. Zleceniobiorca	91
3.3.3. Osoba prowadząca pozarolniczą działalność, w tym przedsiębiorca	93
3.3.4. Osoba współpracująca	95
3.3.5. Zasiłek macierzyński i urlop wychowawczy	96
3.3.6. Doktorant	97
3.3.7. Członek rady nadzorczej	97
3.3.8. Dobrowolne ubezpieczenia emerytalne i rentowe	98
3.3.9. Umowa o dzieło w ubezpieczeniach społecznych	98
3.3.10. Kontrakt menedżerski w ubezpieczeniach społecznych	98

4. Ubezpieczenie zdrowotne	99
4.1. Tytuły w ubezpieczeniu zdrowotnym	99
4.2. Obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne	99
4.3. Dobrowolne ubezpieczenie zdrowotne	100
4.4. Zbieg tytułów	100

Rozdział III

Przychody i koszty uzyskania przychodów z tytułu zatrudnienia	103
1. Pojęcia przychodów i kosztów oraz ogólne zasady ich ustalania	103
1.1. Przychody	103
1.1.1. Pojęcie przychodu	103
1.1.2. Wartość pieniężna świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych (częściowo odpłatnych) świadczeń	103
1.1.3. Zasada kasowa a zasada memoriałowa ustalania przychodów	104
1.1.4. Zwiększenie aktywów lub zmniejszenie pasywów	105
1.2. Koszty uzyskania przychodów	105
1.2.1. Definicja	105
1.2.2. Koszty zryczałtowane	106
1.2.3. Brak możliwości rozliczenia kosztów uzyskania przychodów	107
1.3. Przychody i koszty w walutach obcych	107
2. Stosunek pracy i stosunki pokrewne oraz emerytury i renty	107
2.1. Uwagi ogólne	107
2.2. Przychody	108
2.2.1. Katalog przychodów	108
2.2.1.1. Podstawowe kategorie	108
2.2.1.2. Katalog otwarty	108
2.2.1.3. Związek przychodów ze stosunkiem pracy lub stosunkami pokrewnymi	109
2.2.1.4. Pojęcie pracownika	109
2.2.2. Szczególne zasady ustalania wartości pieniężnej świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych (częściowo odpłatnych) świadczeń dla pracowników	110
2.2.3. Przypisanie pracownikom przychodów ze świadczeń nieodpłatnych innych niż świadczenia w naturze	111
2.2.4. Szczególne zasady ustalania przychodów z pracy nakładczej	111
2.2.5. Przychody z członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub innej spółdzielni zajmującej się produkcją rolną	112
2.2.6. Zwolnienia przedmiotowe istotne dla przychodów ze stosunku pracy i stosunków pokrewnych	112
2.2.7. „Ulga dla młodych”	114
2.2.8. Przychody z emerytury lub renty	115
2.3. Koszty uzyskania przychodów	115
2.3.1. Kwotowe koszty uzyskania przychodów	115
2.3.1.1. Zryczałtowane kwotowe koszty uzyskania przychodów	115
2.3.1.2. Koszty uzyskania przychodów w przypadku uzyskiwania przychodów od jednego zakładu pracy	116

2.3.1.3. Koszty uzyskania przychodów w przypadku uzyskiwania przychodów od więcej niż jednego zakładu pracy	117
2.3.1.4. Brak prawa do odliczenia kosztów	117
2.3.2. Rozliczenie kosztów jako wydatków faktycznie poniesionych na dojazd do pracy	117
2.3.3. Zryczałtowane koszty procentowe w wysokości 50%	118
2.3.4. Koszty uzyskania przychodów zwolnionych z opodatkowania	119
2.3.4.1. Zasada ogólna	119
2.3.4.2. Koszty uzyskania przychodów a „ulga dla młodych”	120
3. Działalność wykonywana osobiście	121
3.1. Uwagi ogólne	121
3.2. Koszty w wysokości 20%	121
3.3. Koszty w wysokości 20% a koszty faktycznie poniesione	122
3.4. Koszty jak dla stosunku pracy	123
4. Prawa majątkowe	123
5. Samozatrudnienie w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej	124
5.1. Ogólne zasady ustalania przychodów i kosztów z pozarolniczej działalności gospodarczej	124
5.2. Opodatkowanie na zasadach ogólnych a tzw. podatek liniowy	125
5.3. Wyłączenie możliwości opodatkowania na zasadach określonych w art. 30c u.p.d.o.f.	126
6. Inne źródła	127

Rozdział IV

Składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne	129
1. Składki na ubezpieczenia społeczne	129
1.1. Uwagi wstępne	129
1.1.1. Regulacja prawna	129
1.1.2. Podstawowe zasady	130
1.2. Stopy procentowe składek	130
1.2.1. Składki na poszczególne rodzaje ubezpieczeń	130
1.2.2. Stopa procentowa składki wypadkowej	130
1.3. Finansowanie składek	132
1.3.1. Środki na składki	132
1.3.2. Współfinansowanie składek	133
1.3.3. Finansowanie składek z jednego źródła	134
1.3.4. Opłacanie składek	135
1.4. Podstawa wymiaru składek	136
1.4.1. Pojęcie i regulacja prawna podstawy wymiaru składek	136
1.4.2. Przychód jako podstawa wymiaru składek	137
1.4.2.1. Zakres	137
1.4.2.2. Pojęcie przychodu	137
1.4.2.3. Metoda działania	139
1.4.2.4. Wyjątki	140
1.4.2.5. Składniki przychodu wyłączone z podstawy wymiaru składek na podstawie rozporządzenia	141

1.4.2.6. Uprawnienie ZUS do ustalenia podstawy wymiaru składek	143
1.4.3. Deklarowana podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne	144
1.4.3.1. Osoba prowadząca pozarolniczą działalność	144
1.4.3.2. Przedsiębiorca	145
1.4.3.3. Dobrowolne składki emerytalne i rentowe oraz zleceniobiorcy	146
1.4.3.4. Modyfikacje minimalnej podstawy	146
1.4.4. Kwota uzyskiwanego świadczenia jako podstawa wymiaru składek	146
1.4.5. Ustawowe wskazanie kwoty stanowiącej podstawę wymiaru składek	147
1.4.6. Metody mieszane	147
1.5. Ograniczenia wysokości podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne	147
1.5.1. Funkcje ograniczania składek	147
1.5.2. Ograniczenie rocznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	148
1.5.3. Maksymalna miesięczna podstawa wymiaru składki na dobrowolne ubezpieczenie chorobowe	149
2. Składki na ubezpieczenie zdrowotne	150
2.1. Uwagi wstępne	150
2.1.1. Wysokość składki	150
2.1.2. Niepodzielność miesięcznej składki	150
2.1.3. Zbieg tytułów	151
2.2. Finansowanie składek	151
2.2.1. Płatnik	151
2.2.2. Ubezpieczony	152
2.2.3. Budżet państwa	153
2.3. Opłacanie składek	153
2.4. Podstawa wymiaru	154
2.4.1. Podstawa wymiaru dla poszczególnych tytułów	154
2.4.2. Pomniejszenie o składkę społeczną	156
2.5. Zwolnienie z opłacania składek	156
2.5.1. Działalność gospodarcza	156
2.5.2. Inne tytuły	157
2.5.3. Obniżenie składki do wysokości zaliczki na podatek	157
3. Opłacanie i rozliczanie składek, dokumentacja i obowiązki informacyjne płatników składek	157
3.1. Zgłoszenie płatnika składek	157
3.1.1. Rola płatnika składek	157
3.1.2. Pojęcie płatnika składek	158
3.1.3. Zgłoszenie	160
3.2. Zgłaszanie ubezpieczonych do ubezpieczeń społecznych	163
3.2.1. Zgłoszenie	163
3.2.2. Skutki prawne zgłoszenia	169
3.3. Opłacanie i rozliczanie składek	169

3.3.1. Rozliczanie składek i wypłaconych świadczeń	169
3.3.2. Terminy i forma płatności	170
3.3.3. Rachunek składowy	171
3.4. Nienależnie opłacone składki	172
3.5. Przedawnienie należności z tytułu składek	173
3.6. Ułatwienia w spłacie składek	173
3.7. Umorzenie należności z tytułu składek	173
3.8. Dokumentowanie przebiegu ubezpieczenia i rozliczania składek	174
3.8.1. Deklaracje i raporty	174
3.8.2. Forma	179
3.8.3. Przechowywanie dokumentów	179
3.9. Weryfikacja danych zgłoszonych do ZUS	180
3.9.1. Znaczenie weryfikacji	180
3.9.2. Procedury weryfikacji	181
3.9.3. Skutki weryfikacji	185

Rozdział V

Ustalanie i wpłata zaliczek na podatek dochodowy z tytułu zatrudnienia	187
1. Istota i znaczenie zaliczek	187
2. Ustalanie, pobór i wpłata zaliczek przez płatników	188
2.1. Płatnicy – zasady ogólne	188
2.1.1. Pojęcie płatnika	188
2.1.2. Obowiązek wyznaczania i zgłaszania osób realizujących obowiązki płatnika	188
2.1.3. Odpowiedzialność płatnika	189
2.1.4. Wynagrodzenie	189
2.1.5. Płatnicy zaliczek na podatek dochodowy z tytułu zatrudnienia	190
2.1.6. Zakłady pracy chronionej i zakłady aktywności zawodowej	190
2.2. Zakłady pracy	192
2.2.1. Zakłady pracy jako płatnicy	192
2.2.2. Dochód stanowiący podstawę obliczenia zaliczki	192
2.2.3. Świadczenia w naturze, świadczenia ponoszone za podatnika lub inne nieodpłatne świadczenia za okres dłuższy niż miesiąc	193
2.2.4. Wysokość zaliczki	193
2.2.5. Wysokość zaliczki podatnika zamierzającego opodatkować dochody łącznie z małżonkiem bądź jako osoba samotnie wychowująca dziecko	194
2.2.6. Pomniejszenie zaliczki o kwotę zmniejszającą podatek	195
2.2.7. Pomniejszenie zaliczki o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne	197
2.2.8. Pracownik uzyskujący dochody z pracy wykonywanej poza terytorium RP	197
2.2.9. „Ulga dla młodych”	198
2.3. Rolnicze spółdzielnie produkcyjne oraz inne spółdzielnie zajmujące się produkcją rolną	198
2.3.1. Spółdzielnie jako płatnicy	198
2.3.2. Dochód stanowiący podstawę obliczenia zaliczki	199

2.3.3. Wysokość zaliczki	199
2.3.4. Wysokość zaliczki podatnika zamierzającego opodatkować dochody łącznie z małżonkiem bądź jako osoba samotnie wychowująca dziecko	200
2.3.5. Pomniejszenie zaliczki o kwotę zmniejszającą podatek	200
2.3.6. Pomniejszenie zaliczki o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne	201
2.4. Organy rentowe	201
2.4.1. Organy rentowe jako płatnicy	201
2.4.2. Dochód stanowiący podstawę obliczenia zaliczki	201
2.4.3. Wysokość zaliczki	201
2.4.4. Wysokość zaliczki podatnika zamierzającego opodatkować dochody łącznie z małżonkiem bądź jako osoba samotnie wychowująca dziecko	202
2.4.5. Pomniejszenie zaliczki o kwotę zmniejszającą podatek	203
2.4.6. Pomniejszenie zaliczki o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne	204
2.5. Podmioty dokonujące świadczeń z niektórych tytułów działalności wykonywanej osobiście oraz z praw majątkowych	204
2.5.1. Płatnicy	204
2.5.2. Dochód stanowiący podstawę obliczenia zaliczki	205
2.5.3. Wysokość zaliczki	206
2.5.4. Pomniejszenie zaliczki o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne	206
2.5.5. Zwolnienie płatników z obowiązku poboru zaliczki	206
2.6. Inni płatnicy w przypadku dochodów z tytułu zatrudnienia	207
2.6.1. Inni płatnicy	207
2.6.2. Dochód stanowiący podstawę obliczenia zaliczki	208
2.6.3. Wysokość zaliczki	208
2.6.4. Wysokość zaliczki podatnika zamierzającego opodatkować dochody łącznie z małżonkiem bądź jako osoba samotnie wychowująca dziecko	209
2.6.5. Pomniejszenie zaliczki o kwotę zmniejszającą podatek	210
2.6.6. Pomniejszenie zaliczki o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne	210
2.7. Zwolnienie płatnika z obowiązku poboru zaliczek lub ograniczenie poboru zaliczek	211
2.8. Obowiązki informacyjne płatnika	211
2.8.1. Roczna deklaracja	211
2.8.2. Imienne informacje od płatników innych niż organ rentowy	215
2.8.3. Imienne informacje od organu rentowego	220
2.9. Odpowiedzialność karno-skarbowa podatnika za nieprawdę lub zatajenie prawdy przed płatnikiem	220
3. Ustalanie i wpłata zaliczek przez podatników	223
3.1. Samodzielne ustalanie i wpłata zaliczek przez podatnika	223
3.2. Podatnicy osiągający dochody w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej	223
3.3. Podatnicy osiągający dochody nie w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej	224
3.4. Fakultatywne wpłacanie zaliczek przez podatników	226

Rozdział VI**Pozostałe daniny publiczne i inne obciążenia finansowe**

związane z zatrudnianiem	227
1. Daniny publiczne	227
1.1. Wspieranie zatrudnienia i Fundusz Pracy oraz Fundusz Solidarnościowy	227
1.1.1. Wstęp	227
1.1.2. Fundusz Pracy	227
1.1.3. Fundusz Solidarnościowy	229
1.2. Ochrona roszczeń pracowniczych i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych	230
1.2.1. Wynagrodzenie za pracę jako przedmiot ochrony prawnej	230
1.2.1.1. Funkcje wynagrodzenia	230
1.2.1.2. Ochrona przed niewypłacalnością	232
1.2.1.3. Odpłatność jako cecha stosunku pracy	233
1.2.1.4. Pojęcie wynagrodzenia za pracę	233
1.2.1.5. Struktura wynagrodzenia za pracę	234
1.2.1.6. Ochrona wynagrodzenia za pracę	235
1.2.1.7. Zakaz zrzekania się prawa do wynagrodzenia	236
1.2.1.8. Normy pracy	236
1.2.1.9. Minimalne wynagrodzenie za pracę	236
1.2.1.10. Ochrona przed potrąceniami a minimalne wynagrodzenie za pracę	237
1.2.1.11. Sankcje za naruszenie przepisów płacowych	238
1.2.1.12. Nakaz płatniczy inspektora pracy	239
1.2.1.13. Rozwiązanie stosunku pracy przez pracownika bez wypowiedzenia	239
1.2.1.14. Odsetki za zwłokę i odszkodowanie	239
1.2.1.15. Uprzywilejowanie należności ze stosunku pracy w postępowaniu upadłościowym	240
1.2.1.16. Pojęcie niewypłacalności pracodawcy na gruncie ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych	241
1.2.1.17. Należności zaspokajane z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych	241
1.2.1.18. Ograniczenia czasowe i kwotowe	242
1.2.1.19. Wypłata świadczeń z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych	243
1.2.2. Składki na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych	243
1.2.2.1. Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych	243
1.2.2.2. Zakres podmiotowy opłacania składek na FGŚP	245
1.2.2.3. Zatrudnieni, od których odprowadzane są składki na FGŚP	246
1.2.2.4. Definicja pracownika	247
1.2.2.5. Wyłączenia obowiązku opłacania składek na FGŚP	248
1.2.2.6. Składka na FGŚP – zasady opłacania	248
1.3. Szczególne warunki zatrudnienia i Fundusz Emerytur Pomostowych	249
1.3.1. Fundusz Emerytur Pomostowych i emerytury pomostowe	249

1.3.2. Zakres obowiązku składkowego	250
1.3.3. Wysokość i finansowanie składek na FEP	252
1.3.4. Obowiązki płatników składek związane z FEP	252
1.4. Zatrudnianie niepełnosprawnych i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	253
1.4.1. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	253
1.4.2. Zadania PFRON	254
1.4.3. Osoby niepełnosprawne	254
1.4.4. Obowiązek dokonywania wpłat na PFRON	255
1.4.5. Wysokość wpłat	256
1.4.6. Dokonywanie wpłat	257
2. Inne obciążenia finansowe związane z zatrudnianiem	258
2.1. Pracownicze plany kapitałowe	258
2.1.1. Wstęp	258
2.1.2. Historia	258
2.1.3. Podmioty tworzące PPK	258
2.1.4. Uczestnicy	259
2.1.5. Tworzenie PPK u pracodawcy	260
2.1.6. Wpłaty	261
2.1.7. Środki zgromadzone w PPK	262
2.1.8. Wypłaty	262
2.1.9. Dziedziczenie środków z PPK	263
2.2. Pracownicze programy emerytalne	264
2.2.1. Wstęp	264
2.2.2. Historia	264
2.2.3. Formy prowadzenia PPE	264
2.2.4. Uczestnicy PPE	265
2.2.5. Utworzenie PPE u pracodawcy	265
2.2.6. Przystąpienie pracowników do PPE	266
2.2.7. Składki	267
2.2.8. Zawieszenie i likwidacja PPE	267
2.2.9. Wypłaty	268

Rozdział VII

Ujęcie u zatrudniającego kosztów z tytułu zatrudnienia	271
1. Uwagi wstępne	271
2. Koszty uzyskania przychodów – zasady ogólne	271
2.1. Pojęcie	271
2.2. Koszty związane z zatrudnieniem jako koszty uzyskania przychodów	272
2.3. Koszty w walutach obcych	273
2.4. Moment potrącenia kosztów	273
2.5. Potrącenie kosztów bezpośrednich	274
2.6. Potrącenie kosztów pośrednich	274
2.7. Koszty związane z zatrudnieniem rozliczane na zasadach szczególnych	275
3. Szczególne zasady rozliczania u zatrudniającego kosztów z tytułu zatrudnienia	275

3.1. Świadczenia w przypadku stosunku pracy i stosunków pokrewnych, członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej oraz zasiłków pieniężnych	275
3.2. Składki zatrudniającego na ubezpieczenie społeczne oraz FP, FS i FGŚP	276
3.3. Wpłaty pracodawcy na rzecz PPK	278
3.4. Inne świadczenia	279
3.5. Niektóre koszty związane z zatrudnieniem niestanowiące kosztów uzyskania przychodów	280
3.5.1. Wyłączenie z kosztów uzyskania przychodów	280
3.5.2. Niezrealizowane świadczenia	280
3.5.3. Wpłaty na PFRON	281
3.5.4. Składki od pewnych nagród i premii	281
3.5.5. Wpłaty do PPK od niektórych nagród i premii	281
3.5.6. Nieopłacone składki zatrudniającego do ZUS	281
3.5.7. Niedokonane wpłaty do PPK	281

Rozdział VIII

Rozliczenie roczne podatku	283
1. Rok podatkowy, nadpłata i wpłata podatku	283
1.1. Rok podatkowy i termin na rozliczenie roczne	283
1.2. Nadpłata	284
1.3. Wpłata	284
1.4. Ulgi w spłacie	285
1.5. Przekształcenie zobowiązania podatkowego w zaległość podatkową i przedawnienie	286
2. Rozliczenie roczne przez złożenie zeznania przez podatnika	286
2.1. Zeznanie podatkowe	286
2.1.1. Termin na złożenie i właściwy organ podatkowy	286
2.1.2. Samowymiar w zeznaniu podatkowym	303
2.1.3. Odpowiedzialność za brak zeznania lub wpłaty należnego podatku	304
2.1.4. Błąd w zeznaniu – korekta	304
2.2. Ustalenie podatku w zeznaniu	305
2.2.1. Podatnik rozliczający się odrębnie	305
2.2.1.1. Rozliczenie odrębne każdego podatnika	305
2.2.1.2. Dochód	305
2.2.1.3. Podstawa obliczenia podatku	306
2.2.1.4. Odliczenia od podstawy obliczenia podatku	307
2.2.1.5. Stawka podatku i kwota zmniejszająca podatek	308
2.2.1.6. Odliczenie składki na ubezpieczenie zdrowotne	308
2.2.1.7. Ulga na dzieci	309
2.2.1.8. Podatnik podlegający nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu uzyskujący dochody za granicą	310
2.2.2. Podatnik rozliczający się wspólnie z małżonkiem	312
2.2.3. Podatnik rozliczający się jako osoba samotnie wychowująca dzieci	314
2.3. Udostępnienie zeznania na portalu podatkowym	315
2.3.1. Istota	315
2.3.2. Akceptacja zeznania	316

2.3.3. Odrzucenie zeznania lub brak akceptacji	316
2.3.4. Korekta zeznania udostępnionego na portalu przez organ podatkowy	316
2.3.5. Korekta zeznania udostępnionego na portalu przez podatnika	317
3. Rozliczenie roczne podatku przez płatnika	317
4. 1% odpis z podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego	318
5. Brak obowiązku rozliczenia – opodatkowanie zryczałtowane	320
5.1. Istota opodatkowania zryczałtowanego	320
5.2. Zryczałtowane opodatkowanie nierezydentów	321
5.3. Zryczałtowane opodatkowanie niektórych świadczeń	322
6. Danina solidarnościowa	322

Rozdział IX

Opodatkowanie pracowników transgranicznych	325
1. Charakterystyka ogólna	325
2. Zasady opodatkowania dochodów z pracy na podstawie umów o unikaniu podwójnego opodatkowania	326
2.1. Znaczenie rezydencji	326
2.2. Opodatkowanie pracownika w państwie wykonywania pracy	327
2.3. Metody unikania podwójnego opodatkowania	327
2.4. Opodatkowanie pracownika w państwie rezydencji	328
3. Opodatkowanie dochodu z pracy w państwie źródła	328
4. Opodatkowanie dochodu z pracy tylko w państwie rezydencji	330
4.1. Warunek długości pobytu	330
4.2. Rezydencja pracodawcy	330
4.3. Wynagrodzenie nie jest pokrywane przez zakład	333
5. Polska praktyka traktatowa	333
6. Problem równego traktowania pracowników transgranicznych w międzynarodowym i unijnym prawie podatkowym	333
7. Opodatkowanie pracowników transgranicznych w prawie polskim	336
7.1. Polska jako państwo rezydencji pracownika wykonującego pracę za granicą	336
7.2. Polska jako państwo wykonywania pracy dla pracownika będącego nierezydentem podatkowym	337
8. Składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne pracowników transgranicznych w polskim prawie podatkowym	338

Rozdział X

Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego	341
1. Ramy prawne koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej	341
1.1. Kompetencje UE	341
1.2. Zakres terytorialny	342
1.3. Regulacja	342
1.4. Cele	343
1.5. Komisja Administracyjna i jej decyzje	343
2. Podstawowe zasady koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego	344
2.1. Rodzaje zasad	344

2.2. Jedno ustawodawstwo	345
3. Zakres przedmiotowy i podmiotowy stosowanych regulacji	346
3.1. Zakres przedmiotowy	346
3.2. Zakres podmiotowy	346
4. Szczegółowe regulacje prawne zapewniające koordynację – podleganie ustawodawstwu właściwemu	348
4.1. Praca w jednym państwie	348
4.2. Praca w wielu państwach	348
4.3. Delegowanie	349
5. Szczegółowe regulacje prawne zapewniające koordynację – udzielanie świadczeń ...	350
5.1. Cele	350
5.2. Reguły	350
5.3. Sumowanie okresów	352
5.4. Zrównanie zdarzeń	352
5.5. Eksport świadczeń	353
6. Rola dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym	353
7. Podleganie ubezpieczeniom społecznym przez cudzoziemców na gruncie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych	355

Rozdział XI

Administracja skarbową i ZUS w stosunkach z zatrudnionymi i zatrudniającymi

1. Podstawowe zasady odpowiedzialności za podatki i składki	359
1.1. Konsekwencje nieopłacenia lub nieprawidłowego opłacenia podatków	359
1.2. Konsekwencje nieopłacenia lub nieprawidłowego opłacenia składek	361
2. Administracja skarbową	363
2.1. Struktura	363
2.2. Organy KAS jako organy podatkowe	363
2.3. Zadania KAS	365
2.4. Finanse KAS	367
2.5. Prowadzenie postępowań w sprawach z zakresu opodatkowania dochodów z zatrudnienia	367
3. Zakład Ubezpieczeń Społecznych jako organ administracji publicznej	368
3.1. Struktura	368
3.2. Organy	369
3.3. Zadania ZUS	371
3.4. Finanse FUS oraz ZUS	372
3.5. Fundusz Ubezpieczeń Społecznych	372
3.6. Zakład Ubezpieczeń Społecznych	374
3.7. Prowadzenie postępowań w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych	375

Bibliografia	377
---------------------------	------------

Autorzy	383
----------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2020 r. poz. 19 ze zm.)
Konstytucja	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1320)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 256 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2020 r. poz. 1325 ze zm.)
p.a.p.p.	– ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1231 ze zm.)
pr. przed.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2019 r. poz. 1292 ze zm.)
pr. spółdz.	– ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2020 r. poz. 275 ze zm.)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2020 r. poz. 286 ze zm.)
rozporządzenie nr 883/2004	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z 29.04.2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.Urz. UE L 166, s. 1, ze zm.)
rozporządzenie nr 987/2009	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z 16.09.2009 r. dotyczące wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.Urz. UE L 284, s. 1, ze zm.)
r.p.w.s. / rozporządzenie o podstawie wymiaru składek	– rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 18.12.1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 1949)

u.d.p.p.w.	– ustawa z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1057)
u.e.p.	– ustawa z 19.12.2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1924 ze zm.)
u.e.r. / ustawa o emeryturach i rentach	– ustawa z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 53 ze zm.)
u.f.p.	– ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 869 ze zm.)
u.f.s.	– ustawa z 23.10.2018 r. o Funduszu Solidarnościowym (Dz.U. poz. 2192 ze zm.)
u.k.a.s.	– ustawa z 16.11.2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2020 r. poz. 505 ze zm.)
u.o.f.f.e.	– ustawa z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 105 ze zm.)
u.o.r.p.	– ustawa z 13.07.2006 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy (Dz.U. z 2020 r. poz. 7)
u.p.d.o.f.	– ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1426 ze zm.)
u.p.d.o.p.	– ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1406 ze zm.)
u.p.e.a.	– ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2020 r. poz. 1427 ze zm.)
u.p.p.e.	– ustawa z 20.04.2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 686)
u.p.p.k.	– ustawa z 4.10.2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych (Dz.U. 2020 r. poz. 1342)
u.p.t.u.	– ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2020 r. poz. 106 ze zm.)
u.p.z.	– ustawa z 20.04.2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1409 ze zm.)
u.r.z.o.n.	– ustawa z 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 426 ze zm.)
u.s.u.s. / ustawa systemowa	– ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 266 ze zm.)
u.ś.o.z. / ustawa zdrowotna	– ustawa z 27.08.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1398 ze zm.)
u.ś.p. / ustawa zasiłkowa	– ustawa z 25.06.1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 870)
u.u.s.r.	– ustawa z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2020 r. poz. 174 ze zm.)
u.w. / ustawa wypadkowa	– ustawa z 30.10.2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1205)

Inne

ETS	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dawny Europejski Trybunał Sprawiedliwości)
FEP	– Fundusz Emerytur Pomostowych
FGŚP	– Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych
FP	– Fundusz Pracy
FRD	– Fundusz Rezerwy Demograficznej
FS	– Fundusz Solidarnościowy
FUS	– Fundusz Ubezpieczeń Społecznych
KAS	– Krajowa Administracja Skarbowa
KRUS	– Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
MK OECD / Model	– Model Konwencji w sprawie podatku od dochodu i majątku opracowany przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, <i>Model Tax Convention on Income and on Capital 2017 (Full Version)</i> , OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/g2g972ee-en (dostęp: 31.08.2020 r.)
NFZ	– Narodowy Fundusz Zdrowia
OPP	– organizacja pożytku publicznego
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
PFRON	– Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych

WSTĘP

Książka *Podatki i składki z tytułu zatrudnienia* przekrojowo przedstawia zagadnienia prawa podatkowego, ubezpieczeń społecznych i innych dziedzin związane z obciążeniami daninowymi wynikającymi z zatrudnienia. Rozwój regulacji prawnej oraz sytuacja na rynku pracy prowadzą do wyodrębnienia nowej dziedziny prawa – prawa zatrudnienia, szerszej niż prawo pracy i zapewniającej ochronę osobom świadczącym pracę innej osobie za wynagrodzeniem¹.

Wynagrodzenia (i inne świadczenia) dla osób zatrudnionych są obciążane daninami publicznymi, a na podmiot zatrudniający oraz na zatrudnionego prawo podatkowe i prawo ubezpieczeń społecznych nakłada szereg obowiązków publicznoprawnych. Ich przedstawieniu poświęcone jest niniejsze opracowanie.

Książka ma przybliżyć problematykę podatku dochodowego od osób fizycznych oraz składek na ubezpieczenia społeczne, składek na ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Emerytur Pomostowych, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i Fundusz Solidarnościowy. Sygnalizuje kwestie związane z tworzeniem pracowniczych planów kapitałowych oraz pracowniczych programów emerytalnych. Omawia najważniejsze aspekty funkcjonowania administracji publicznej w zakresie danin publicznych związanych z zatrudnieniem. Publikacja uwzględnia też materię szczególnej sytuacji, zarówno podatkowej, jak i w zakresie zabezpieczenia społecznego, w przypadku pracy za granicą oraz cudzoziemców zatrudnionych w Polsce.

Pojęcie zatrudnienia jest rozumiane szeroko, stąd informacje, jakie Czytelnik znajdzie w książce w powyższym zakresie tematycznym, dotyczą nie tylko pracowników i pracodawców, ale też zleceniobiorców i zleceniodawców czy tzw. samozatrudnionych.

Według danych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na dzień 30.06.2020 r.² wprawdzie wśród 15 851 569 ubezpieczonych to pracownicy stanowią największą liczbę

¹ M. Gersdorf, *Prawo zatrudnienia*, Warszawa 2013, s. 11–12.

² Zob.: <https://psz.zus.pl/kategorie/ubezpieczeni/ubezpieczenia-emerytalne-i-rentowe> (dostęp: 31.08.2020 r.).

(11 389 559 osób), ale bardzo istotnymi grupami są także osoby prowadzące pozarolniczą działalność (1 617 816 osób) oraz pracujące na podstawie umowy zlecenia lub umowy agencyjnej (1 085 437 osób). Ubezpieczeniem zdrowotnym objętych było 16 563 405 osób³.

Stąd też opracowanie dotyczy bardzo ważnych zagadnień praktycznych istotnych dla wszystkich zatrudniających (pracodawców, zleceniodawców, zlecających wykonanie umowy o dzieło) oraz zatrudnionych (pracowników, zleceniobiorców, wykonawców umów o dzieło), a nie tylko pracowników i pracodawców; koncentrując się na przedstawieniu zagadnień najistotniejszych w kontekście zatrudnienia (a nie na ogólnej i pełnej charakterystyce systemu danin, w tym podatków i składek). To węższe i praktyczne ujęcie ma odróżniać tę książkę od rozmaitych podręczników prawa podatkowego, prawa ubezpieczeń społecznych i prawa zabezpieczenia społecznego; natomiast próba ujęcia podręcznikowego, porządkującego i wyjaśniającego – od opracowań poradnikowych.

W publikacji skoncentrowano się na zarysowaniu najważniejszych problemów, a dla Czytelnika chcącego pogłębić swoją wiedzę w określonym temacie pomocne powinny być liczne odesłania do literatury szczegółowo omawiającej zasygnalizowane problemy.

W rozdziale I przedstawiono istotę podatków i składek jako danin publicznych, zwracając w szczególności uwagę na ich podobieństwa i różnice oraz przedstawiając źródła prawa i najważniejsze pojęcia.

Następnie w rozdziale II omówiono różne formy zatrudnienia w kontekście zagadnienia źródeł przychodów i tytułów ubezpieczeń. Prawidłowe ustalenie rodzaju zatrudnienia jest kluczowe dla odpowiedniego zakwalifikowania uzyskanych z tytułu zatrudnienia przychodów do jednego z możliwych źródeł przychodów, przewidzianych w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz dla prawidłowego ustalenia tytułu ubezpieczeń społecznych.

W rozdziale III przedstawiono zasady ustalania przychodów i kosztów ich uzyskania dla poszczególnych źródeł przychodów scharakteryzowanych w rozdziale II. Po zapoznaniu się z tym rozdziałem Czytelnik powinien móc prawidłowo ustalić dochód z tytułu różnych możliwych form zatrudnienia.

W rozdziale IV zaprezentowano zagadnienia składek na ubezpieczenia społeczne, które podlegają odliczeniu od dochodu w celu ustalenia podstawy obliczenia zaliczki na podatek lub podatku, pomniejszanych następnie o część stosownie ustalonej składki na ubezpieczenie zdrowotne, także scharakteryzowanej w tym rozdziale. Tematy

³ Zob.: <https://psz.zus.pl/kategorie/ubezpieczeni/ubezpieczenie-zdrowotne> (dostęp: 31.08.2020 r.).

dotyczące ustalania zaliczek na podatek i obowiązków z tym związanych przedstawiono w rozdziale V. Natomiast problematyki rozliczenia rocznego podatku dotyczy rozdział VIII.

Rozdział VI poświęcony jest omówieniu pozostałych danin publicznych i innych obciążeń finansowych wynikających z zatrudnienia, a najważniejsze kwestie związane z podatkowym ujęciem u zatrudniającego tych danin oraz wcześniej przedstawionych składek, a także wynagrodzeń i innych świadczeń dla zatrudnionych lub na ich rzecz, specyficzne dla tych kategorii, przedstawiono w rozdziale VII.

Rozdział IX dotyczy opodatkowania pracowników transgranicznych. Z pracą transgraniczną wiąże się koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego, przedstawiona w rozdziale X.

W ostatnim rozdziale – XI omówiono najważniejsze kwestie związane z odpowiedzialnością za podatki i składki oraz scharakteryzowano administrację skarbową i Zakład Ubezpieczeń Społecznych, z którymi może kontaktować się zatrudniony lub zatrudniający.

Książka, która została zainspirowana doświadczeniami z zajęć „Podatki i składki z tytułu zatrudnienia” prowadzonych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego od roku akademickiego 2019/2020, jest kierowana głównie do studentów, ale także do praktyków poszukujących przekrojowych informacji. Mamy nadzieję, że okaże się pomocnym przewodnikiem po zagadnieniach prawnopodatkowych i składkowych związanych z zatrudnieniem, przybliżając najważniejsze kwestie w tym zakresie studentom i osobom zajmującym się zawodowo rozliczeniami podatkowymi i składkowymi z tytułu zatrudnienia.

dr hab. D. Dzienisiuk, dr M. Supera-Markowska

Rozdział I

PODATKI I SKŁADKI NA UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE JAKO DANINY PUBLICZNE. ŹRÓDŁA PRAWA

1. Pojęcie podatku i składki na ubezpieczenia społeczne

1.1. Daniny publiczne

Na podstawie art. 84 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.¹ „Każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie”. Z kolei zgodnie z art. 217 Konstytucji „**Nakładanie podatków, innych danin publicznych** [wyróżnienie D.D., M.S.-M.], określanie podmiotów, przedmiotów opodatkowania i stawek podatkowych, a także zasad przyznawania ulg i umorzeń oraz kategorii podmiotów zwolnionych od podatków następuje w drodze ustawy”. Konstytucja nie definiuje jednak ani pojęcia podatku, ani innych danin publicznych.

W doktrynie **danina publiczna** jest definiowana jako świadczenie na rzecz państwa (Skarbu Państwa) lub innego związku publicznoprawnego (np. gminy, funduszu ubezpieczeń społecznych), ustalane jednostronnie na mocy określonego aktu prawnego, którego realizacja jest zabezpieczona możliwością zastosowania przymusu państwowego². Tym aktem prawnym zgodnie z zasadą wyłączności ustawowej (regulacji) wynikającej z art. 217 Konstytucji musi być ustawa.

Zgodnie z art. 5 ust. 2 pkt 1 ustawy z 27.08.2009 r. o finansach publicznych³ daniny publiczne stanowią jedną z podstawowych kategorii dochodów publicznych. W przywołanym przepisie wskazane jest, iż dochodami publicznymi są m.in. „**daniny publiczne**, do których zalicza się: **podatki, składki** [wyróżnienie D.D., M.S.-M.], opłaty, wpłaty

¹ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

² *Prawo finansów publicznych*, red. B. Brzeziński, Toruń 2012, s. 223.

³ Dz.U. z 2019 r. poz. 869 ze zm.

z zysku przedsiębiorstw państwowych i jednoosobowych spółek Skarbu Państwa oraz banków państwowych, a także inne świadczenia pieniężne, których obowiązek ponoszenia na rzecz państwa, jednostek samorządu terytorialnego, państwowych funduszy celowych oraz innych jednostek sektora finansów publicznych wynika z odrębnych ustaw⁴. Wśród składek, o których mowa, chodzi w szczególności o składki na ubezpieczenia społeczne, stanowiące obowiązkowe obciążenia pracowników, pracodawców, a także innych podmiotów, np. zleceniobiorców lub zleceniodawców czy przedsiębiorców. Składki te, zaliczane podobnie jak podatki do dochodów publicznych, nie stanowią jednak dochodów budżetowych, lecz dochody odpowiednich funduszy ubezpieczeniowych (w tym zwłaszcza Funduszu Ubezpieczeń Społecznych – FUS), zarządzanych głównie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS)⁴. Do składek tych zaliczyć też można składki na ubezpieczenie zdrowotne, z których Narodowy Fundusz Zdrowia finansuje świadczenia zdrowotne udzielane ubezpieczonym, w tym refunduje leki. Podatki stanowią natomiast dochody budżetowe, zasilając budżet państwa (tzw. podatki państwowe) lub budżety samorządowe (tzw. podatki lokalne)⁵.

1.2. Definicja podatku

Definicja legalna podatku zawarta jest w art. 6 ustawy z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa⁶, która reguluje podstawowe pojęcia i instytucje ogólnego materialnego prawa podatkowego oraz postępowanie podatkowe. Zgodnie z art. 6 o.p. **podatkiem** jest „publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe oraz bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z ustawy podatkowej”. **Podatek to świadczenie:**

- **publicznoprawne** – a nie prywatnoprawne;
- **nieodpłatne** – podatnik nie ma prawa do świadczenia wzajemnego;
- **przymusowe** – obowiązek świadczenia wynika z aktów normatywnych, a jego wykonanie zabezpieczone jest przymusem państwowym;
- **bezzwrotne** – prawidłowo opłacony podatek nie podlega zwrotowi, definitywnie zasilając odpowiedni budżet;
- **pieniężne** – ustalone w pieniądzu;
- **na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy** – co pozwala podzielić podatki na państwowe i samorządowe;
- **wynikające z ustawy podatkowej**⁷ – konieczność regulacji ustawowej wynika przede wszystkim z art. 217 Konstytucji.

⁴ Por. C. Kosikowski, *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 43.

⁵ Jedynie gminy mają przyznane dochody z własnych podatków; natomiast zarówno gminy, jak i powiaty oraz województwa otrzymują pewne udziały w podatkach dochodowych. Szerzej zob. ustawa z 13.11.2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 23 ze zm.).

⁶ Dz.U. z 2020 r. poz. 1325 ze zm.

⁷ Szerzej na temat ustawy podatkowej zob.: C. Kosikowski, *Ustawa podatkowa. Geneza, ewolucja i stan prawny, tworzenie, kontrola, wykładnia, wykonywanie*, Warszawa 2006.

W doktrynie, formułując definicję podatku, podkreśla się ponadto ogólny (generalny) charakter świadczenia, jakim jest podatek, wskazując, „iż normy prawne, generalnie obowiązujące, określają obowiązki pewnej kategorii podmiotów prawa, nieoznaczonych imiennie”⁸.

1.3. Definicja składki na ubezpieczenia społeczne

Jak już wskazano, do danin publicznych zalicza się składki na ubezpieczenie społeczne. Słowo „**składka**” oznacza „zbiórkę pieniędzy na jakiś cel” lub „kwotę pieniężną wpłacaną regularnie i obowiązkowo przez jedną osobę do wspólnej kasy, na jakiś wspólny cel”⁹. Tym celem może być między innymi zorganizowanie wydarzenia kulturalnego lub towarzyskiego, sfinansowanie działalności związku zawodowego, partii politycznej lub stowarzyszenia, ale także wspólne zgromadzenie środków na poradzenie sobie ze skutkami nieszczęśliwych zdarzeń, nawet jeżeli skutki te dotyczą tylko niektórych płacących osób. Dlatego składka jest elementem charakterystycznym dla ubezpieczeń. W prawie cywilnym **ubezpieczenie** polega na tym, że ubezpieczyciel zobowiązuje się spełnić określone świadczenie w razie zajścia określonego wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę (por. art. 805 ustawy z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny¹⁰). Z ekonomicznego punktu widzenia to przedsięwzięcie jest opłacalne właśnie dzięki temu, że więcej osób opłaca stosunkowo niewielką składkę niż pobiera relatywnie wysokie świadczenie.

Natomiast **ubezpieczenia społeczne** są organizowane przez państwo w celu realizacji zapewnianego obywatelom w art. 67 Konstytucji prawa do „zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego”. Służą również stabilizacji sytuacji materialnej ubezpieczonych i ich rodzin po wystąpieniu innych zdarzeń utrudniających lub uniemożliwiających zarobkowanie, jak poród, konieczność sprawowania opieki nad osobą bliską lub śmierć, w wyniku której rodzina traci źródło utrzymania. Zakres i formy ubezpieczeń społecznych określa **ustawa**. Przewiduje ona finansowanie ubezpieczeń społecznych ze składek. Z art. 4 pkt 3 w zw. z pkt 1 ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych¹¹ wynika, że składki to składki na ubezpieczenia społeczne osób fizycznych podlegających chociaż jednemu z ubezpieczeń społecznych. **Składka na ubezpieczenia społeczne to świadczenie:**

- **pieniężne** – ustalone w pieniądzu;
- **przymusowe** – zabezpieczone przymusem państwowym w trybie właściwym dla danin publicznych – ze względu na przymusowy charakter ubezpieczeń społecznych;
- **celowe** – na sfinansowanie świadczeń (emerytur, rent, zasiłków);

⁸ E. Chojna-Duch, *Podstawy finansów publicznych i prawa finansowego*, Warszawa 2012, s. 165.

⁹ *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/sk%C5%82adka.html> (dostęp: 31.08.2020 r.).

¹⁰ Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.

¹¹ Dz.U. z 2020 r. poz. 266 ze zm.

- **odpłatne** – w zamian z czasem powstaje dla ubezpieczonego prawo do świadczenia;
- **bezzwrotne** – prawidłowo opłacona składka nie jest zwracana osobom ją finansującym, nawet jeżeli nie zostanie podjęta wypłata świadczeń na rzecz danego ubezpieczonego¹².

1.4. Podatki a składki na ubezpieczenia społeczne

Jak można zauważyć, zarówno podatki, jak i składki na ubezpieczenia społeczne są świadczeniami pieniężnymi, przymusowymi, bezzwrotnymi, o charakterze publicznoprawnym¹³ i wynikającymi z ustaw. Podatki mają natomiast charakter nieodpłatny i ogólny, podczas gdy składki – odpłatny i celowy. Ponadto podatki zasilają budżety publiczne (państwa lub samorządów), a składki – fundusze ubezpieczeniowe, z których następnie finansowane są określone świadczenia dla ubezpieczonych¹⁴. Obydwie kategorie zaliczane są natomiast do danin publicznych i ciężarów publicznych, o których mowa w art. 84 i 217 Konstytucji. Podatki są tam wymienione wprost, natomiast w przypadku składek na ubezpieczenia społeczne potwierdza to wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 4.11.2015 r., K 1/14¹⁵, z którego wynika, że składka:

- jest, podobnie jak podatek dochodowy, ciężarem publicznym w rozumieniu art. 84 Konstytucji, a jednocześnie daniną publiczną w rozumieniu art. 217 Konstytucji;
- ma charakter przymusowego, generalnie bezzwrotnego i powszechnego świadczenia pieniężnego, stanowiącego dochód państwowego funduszu celowego, jakim jest FUS;
- jest nakładana jednostronnie (władczo) przez organ wykonujący zadania publiczne i służy wypełnianiu zadań publicznych wynikających z Konstytucji i ustaw – w tym wypadku urzeczywistniania konstytucyjnego prawa do zabezpieczenia społecznego (art. 67 ust. 1 Konstytucji); uiszczanie daniny publicznej w postaci składki jest obowiązkiem każdego ubezpieczonego (art. 84 Konstytucji), indywidualny ubezpieczony nie ma wszakże wpływu na wysokość ani na zasady jej opłacania.

Trybunał stwierdził ponadto¹⁶, że składka:

- różni się od podatków przede wszystkim przeznaczeniem celowym, a nie ogólnym i budżetowym;
- ma charakter ekwiwalentny – jest opłacana po to, aby otrzymać (albo też zapewnić najbliższemu członkowi rodziny) prawo do określonego świadczenia z ubezpieczeń społecznych;

¹² Np. przymusowo pobierane od pracownika składki na ubezpieczenia rentowe mające pokryć ewentualną rentę z tytułu niezdolności do pracy nie są zwracane, nawet jeżeli pracownik w pełnym zdrowiu dożyje do przejścia na emeryturę i nigdy nie skorzysta z renty.

¹³ Jednak składki są nakładane nie tylko w interesie publicznym, lecz również samych ubezpieczonych, dając im oczekiwanie prawne (ekspektatywę) uzyskania w przyszłości świadczeń.

¹⁴ Zob. K. Antonów [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, red. K.W. Baran, Warszawa 2017, s. 752.

¹⁵ OTK-A 2015/10, poz. 163.

¹⁶ Wyrok TK z 15.07.2013 r., K 7/12, OTK-A 2013/6, poz. 76.

- ma charakter daninowy; nie tylko nałożenie, ale i określenie konstrukcji prawnej ubezpieczenia, z którą związana jest składka, w tym jej wysokości, a także wszelkich zmian w tym zakresie wymaga wyłączności ustawowej – tzw. reżim ustawy daninowej (art. 217 Konstytucji);
- ma charakter niepodatkowej daniny publicznej rozliczanej i opłacanej miesięcznie; nie ma zatem do niej zastosowania ani zakaz zmian w trakcie roku podatków rozliczanych w skali rocznej¹⁷, ani ochrona interesów w toku.

Składka na ubezpieczenia społeczne nie jest dostosowana do wielkości indywidualnego ryzyka, ale jest ustalana na przeciętnym poziomie, zapewniającym względną równowagę w ujęciu całościowym, obejmującym wszystkich ubezpieczonych¹⁸. Wyjątkowo wysokość składki na ubezpieczenie wypadkowe jest ustalana indywidualnie dla niektórych płatników składek.

1.5. Funkcje podatków i składek

W przypadku podatków w doktrynie zgodnie się przyjmuje, iż ich podstawową funkcją jest **funkcja fiskalna** – dostarczenie dochodów budżetowych¹⁹. Natomiast w przypadku składek na ubezpieczenia społeczne **poglądy doktryny na temat** charakteru prawnego składki oraz jej **znaczenia ekonomicznego i społecznego** nie są ustalone. Najbardziej rozpowszechnione są wyjaśnienia, że jest to:

- charakterystyczne źródło finansowania zabezpieczenia społecznego, posiadające odrębną nazwę własną²⁰;
- cena gwarancji ubezpieczeniowej, tzn. należy się za ponoszenie ryzyka przez ubezpieczyciela (ZUS), którego istota sprowadza się do zapewnienia gwarancji wypłaty świadczenia w razie zajścia okoliczności faktycznych (ziszczania się ryzyka socjalnego) oraz prawnych (spełnienie warunków ustawowych) po stronie ubezpieczonego; zapewnia komfort psychiczny (poczucie bezpieczeństwa socjalnego)²¹;

¹⁷ Zakaz ten jak najbardziej dotyczy podatku dochodowego od osób fizycznych, stanowiącego podatek od dochodów z tytułu zatrudnienia. Zgodnie z poglądem wyrażonym w orzecznictwie TK zmiany regulacji prawnej podatku dochodowego od osób fizycznych powinny być ogłaszane co najmniej na miesiąc przed końcem poprzedniego roku podatkowego (m.in. wyrok TK z 25.04.2001 r., K 13/01, OTK 2001/4, poz. 81). Jedynie zmiany korzystne dla podatnika mogą być wprowadzone bez zachowania takiego *vacatio legis* (w związku z czym bez zachowania tego okresu wprowadzono tzw. „ulgę dla młodych” w trakcie roku podatkowego 2019).

¹⁸ Wyrok TK z 19.12.2012 r., K 9/12, OTK-A 2012/11, poz. 136.

¹⁹ Na temat funkcji podatków zob. m.in.: M. Bitner i in., *Prawo finansowe. Prawo finansów publicznych. Prawo podatkowe. Prawo bankowe*, Warszawa 2017, s. 274; J. Głuchowski, *Polskie prawo podatkowe*, Warszawa 2004, s. 16–20; A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2008, s. 261 i n.; A. Gomułowicz, *Zagadnienie neutralności systemu podatkowego*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1990/2, s. 79–88; *Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, red. W. Modzelewski, Warszawa 2010, s. 24–25.

²⁰ J. Wantoch-Rekowski, *Składki na ubezpieczenia emerytalne – konstrukcja i charakter prawny*, Toruń 2005, s. 98–99.

²¹ Np. R. Pacud, *Różnicowanie wysokości składki ze względu na charakter i częstotliwość występowania ryzyka socjalnego* [w:] *Składki na ubezpieczenie społeczne*, red. K. Ślęzak, Warszawa–Poznań 2015, s. 74;

- przyjęta miara udziału uczestników społecznego procesu pracy w wytworzeniu tej części dochodu narodowego, która jest przeznaczona na ubezpieczenie społeczne²².

Tabela 1. Podatki i składki na ubezpieczenia społeczne – główne cechy

Świadczenie	Podatek	Składka na ubezpieczenia społeczne
publicznoprawne	+	+
	nieodpłatne	odpłatne
przymusowe	+	+
bezzwrotne	+	+
pieniężne	+	+
na rzecz:	SP lub JST	fundusz celowy (np. FUS)
	ogólne (generalne)	celowe
wynikające z ustawy	+	+
stanowiące daninę publiczną	+	+

Źródło: opracowanie własne.

2. Podatki a zatrudnienie

2.1. System podatkowy

W celu zgromadzenia potrzebnych dochodów publicznych, w tym z danin publicznych, a w ich ramach przede wszystkim podatków, konieczne jest stworzenie **systemu podatkowego**, obejmującego różne podatki w ramach pewnej całości prawnej i ekonomicznej. System podatkowy rozumiany jako ogół elementów wzajemnie ze sobą powiązanych i od siebie uzależnionych, tworzących pewną całość powinien opierać się na dwóch podstawnych zasadach, a mianowicie zasadzie trwałej wydajności podatku oraz zasadzie sprawiedliwości opodatkowania²³.

Istniejące w systemie podatkowym podatki podlegają różnorodnym klasyfikacjom. W ramach polskiego systemu podatkowego, biorąc pod uwagę rodzaj zasilanego przez podatki budżetu publicznego, można wyróżnić:

U. Kalina-Prasznicek, *Składka na ubezpieczenie społeczne* [w:] *Wielka encyklopedia prawa*, t. 12, *Prawo socjalne*, red. H. Szurgacz, Warszawa 2017, s. 247; K. Antonów [w:] *Prawo pracy...*, red. K.W. Baran, s. 751; G. Uścińska, *Prawo ubezpieczeń społecznych. Zasady, finansowanie, organizacja*, Warszawa 2019, s. 53.

²² I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2018, s. 52.

²³ Zob. A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2010, s. 252.

- **podatki państwowe** (zasilające budżet państwa):
 - podatek dochodowy od osób fizycznych²⁴,
 - podatek dochodowy od osób prawnych,
 - podatek tonażowy,
 - podatek od towarów i usług,
 - podatek akcyzowy,
 - podatek od gier hazardowych,
 - podatek od wydobywania niektórych kopalin,
 - podatek od niektórych instytucji finansowych,
 - zryczałtowany podatek od wartości sprzedanej produkcji;
- **podatki gminne** (zasilające budżety gmin):
 - podatek od czynności cywilnoprawnych,
 - podatek od spadków i darowizn,
 - podatek od nieruchomości,
 - podatek rolny,
 - podatek leśny,
 - podatek od środków transportowych,
 - podatek dochodowy od osób fizycznych w formie karty podatkowej.

Podatki można też dzielić na **bezpośrednie** (np. podatki dochodowe) i **pośrednie** (np. podatek od towarów i usług) oraz na **dochodowe** (np. podatek dochodowy od osób fizycznych), **obrotowe** (np. podatek akcyzowy) i **majątkowe** (np. podatek od nieruchomości).

2.2. Opodatkowanie dochodów z zatrudnienia

Podatki dochodowe charakteryzuje to, iż przedmiotem opodatkowania jest, co do zasady, dochód stanowiący różnicę między przychodami a kosztami uzyskania przychodów, ustalany za okres roku podatkowego, którym jest rok kalendarzowy (w przypadku podatku dochodowego od osób prawnych ewentualnie inny okres kolejnych dwunastu miesięcy kalendarzowych, z pewnymi wyjątkami). Podatek dochodowy od osób fizycznych nakładany jest na osoby fizyczne (i przedsiębiorstwa w spadku)²⁵, natomiast osoby prawne i inne jednostki organizacyjne (oraz podatkowe grupy kapitałowe) podlegają ewentualnemu opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób prawnych²⁶. **Opodatkowanie dochodów z zatrudnienia** – oznaczającego określone świadczenie / zachowanie się osoby fizycznej, za które otrzymuje ona w zamian pewne przysporzenia – **pozostaje zatem w obszarze regulacji podatku dochodowego od osób fizycznych**.

²⁴ Z tym że jednostki samorządu terytorialnego otrzymują pewne udziały z wpływów z tego podatku oraz z podatku dochodowego od osób prawnych.

²⁵ Zob. art. 1 i 1a ustawy z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1426 ze zm.).

²⁶ Zob. art. 1 i 1a ustawy z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1406 ze zm.).

2.3. Stosunki prawne związane z opodatkowaniem dochodów z zatrudnienia

W stosunkach prawnych związanych z opodatkowaniem dochodów z zatrudnienia występuje wiele podmiotów o zróżnicowanych zadaniach, obowiązkach i uprawnieniach: podatnik (przede wszystkim pracownik, ale też np. zleceniobiorca, ewentualnie inny podmiot) oraz często płatnik (pracodawca, zleceniodawca, inny podmiot) – jako dłużnicy podatkowi oraz Skarb Państwa jako wierzyciel podatkowy reprezentowany przez właściwe organy podatkowe (naczelnik urzędu skarbowego w pierwszej instancji oraz dyrektor izby administracji skarbowej jako organ odwoławczy²⁷). W przypadku sporu pomiędzy dłużnikiem a wierzycielem podatkowym, po przeprowadzonym postępowaniu podatkowym, właściwe dla rozstrzygnięcia dalszego sporu są **sądy administracyjne** (wojewódzkie sady administracyjne i Naczelny Sąd Administracyjny).

Podatnik to osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, podlegająca na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu (art. 7 o.p.), przy czym **obowiązek podatkowy** stanowi wynikająca z ustaw podatkowych nieskonkretyzowana powinność przymusowego świadczenia pieniężnego w związku z zaistnieniem zdarzenia określonego w tych ustawach (art. 4 o.p.). W przypadku jej konkretyzacji powstaje **zobowiązanie podatkowe** – wynikające z obowiązku podatkowego zobowiązanie podatnika do zapłacenia na rzecz wierzyciela podatkowego podatku w wysokości, w terminie oraz w miejscu określonych w przepisach prawa podatkowego (art. 5 o.p.). Zaznaczyć należy, iż nie zawsze obowiązek podatkowy powoduje powstanie zobowiązania podatkowego, np. w przypadku otrzymania dochodów (przychodów) z pracy podlegających zwolnieniu z opodatkowania podatkiem dochodowym (np. w ramach tzw. „ulgi dla młodych”) powstały obowiązek podatkowy nie przekształca się w zobowiązanie podatkowe.

Regulacje prawne dotyczące stosunku prawnego zobowiązania podatkowego mają także odpowiednie zastosowanie do stosunków **zobowiązań pomocniczych** wobec stosunku zobowiązania podatkowego. Do takich pomocniczych stosunków zobowiązaniowych należy zobowiązanie do uiszczania zaliczki na podatek, w przypadku opodatkowania dochodów z zatrudnienia najczęściej obliczanej, pobieranej i odprowadzanej przez płatnika, jakim jest pracodawca (zleceniodawca, inny podmiot). Na podstawie art. 8 o.p. **płatnikiem** jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, obowiązana do pobrania od podatnika podatku i wpłacenia go we właściwym terminie organowi podatkowemu. Jednocześnie na podstawie art. 3 pkt 3 o.p. przez podatek należy także rozumieć **zaliczki na podatek**.

²⁷ Zob. art. 13 o.p.

3. Składki związane z zabezpieczeniem społecznym

3.1. System ubezpieczeń społecznych

Ubezpieczenia społeczne realizują wyrażone w art. 67 Konstytucji obywatelskie prawo do zabezpieczenia społecznego²⁸. Opłacane za ubezpieczonych składki wpływają do wyodrębnionego funduszu – Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Z tych środków są wypłacane świadczenia, np. emerytury, renty lub zasiłki. Prawo do świadczeń jest uzależnione od wcześniejszego objęcia ubezpieczeniem, z którym nierozłącznie wiąże się opłacanie składek. Uprawnienia powstają po wystąpieniu określonych ustawowo zdarzeń (związanych np. z chorobą lub inwalidztwem), jeżeli ubezpieczony spełnił nałożone przez ustawę warunki (np. odpowiednio długo podlegał ubezpieczeniu). Wysokość świadczeń jest zwykle ustalana w odniesieniu do wysokości wcześniej opłaconych składek lub innych związanych z tą wysokością wskaźników (np. podstawą wymiaru składek). Należy jednak przede wszystkim podkreślić, iż **składka daje podstawę do wypłaty świadczeń**, podczas gdy **podatki – jako świadczenia nieodpłatne – tego rodzaju uprawnień nie dają**. W przypadku składek na ubezpieczenia społeczne niezwykle istotne jest zatem istnienie związku pomiędzy daniną publiczną, jaką jest składka, a świadczeniem wypłacanym w ramach systemu ubezpieczeń społecznych.

Przedstawiony powyżej obieg środków finansowych, składek na ubezpieczenia społeczne i wypłacanych potem świadczeń, tworzy złożony **system ubezpieczeń społecznych** zarządzany przez ZUS²⁹. Dla funkcjonowania tego systemu po stronie dochodów kluczowym elementem jest składka; po stronie wydatków – świadczenia. Obecnie ubezpieczenia społeczne obejmują:

- 1) ubezpieczenie³⁰ **emerytalne**,
- 2) ubezpieczenia³¹ **rentowe**,
- 3) ubezpieczenie w razie choroby i macierzyństwa, zwane ubezpieczeniem **chorobowym**,
- 4) ubezpieczenie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zwane ubezpieczeniem **wypadkowym**.

²⁸ Zob. np. K. Ślęzak, *Prawo do zabezpieczenia społecznego w konstytucji RP. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2015, *passim*.

²⁹ Do zakresu działania ZUS należy realizacja przepisów o ubezpieczeniach społecznych (art. 68 ust. 1 u.s.u.s.).

³⁰ W liczbie pojedynczej, mimo że występuje kilka wariantów emerytur. Łącznie mają one jednak dożywotnio przysługiwać tej samej osobie, która osiągnęła wiek emerytalny.

³¹ W liczbie mnogiej, gdyż funkcjonują dwa główne rodzaje rent: renta z tytułu niezdolności do pracy (w tym szkoleniowa) i renta rodzinna, które z natury rzeczy przysługują różnym osobom w różnych sytuacjach (inwalidztwo, śmierć żywiciela). Z funduszu rentowego w ramach FUS finansowane są także zasiłki pogrzebowe, dodatki do emerytur i rent oraz inne wydatki (art. 55 ust. 1 pkt 2 u.e.r.).

Ustawa systemowa odrębnie określa podstawowe elementy składki na poszczególne rodzaje ubezpieczeń, w szczególności stopę procentową składki³².

Zasadą jest ubezpieczenie **obowiązkowe**, czyli w istocie przymus ubezpieczenia i automatyczne, z mocy prawa, objęcie ubezpieczeniem, jeżeli wystąpi stosunek prawny lub sytuacja, z którymi ustawa wiąże ubezpieczenie. Rzadko dopuszczalne jest ubezpieczenie **dobrowolne** – na wniosek zainteresowanego.

Stosunki prawne ubezpieczeń społecznych są tak złożone³³, że zwykle dzieli się je na „etapy” lub „fazy”, które występują przed zrealizowaniem się ryzyka ubezpieczeniowego, czyli przed zdarzeniem, z którym ustawa wiąże prawo do świadczeń³⁴, albo po tym zdarzeniu³⁵. W stosunkach tych uczestniczy wiele podmiotów o zróżnicowanych zadaniach, obowiązkach i uprawnieniach. Do podmiotów tych należą: osoba podlegająca ubezpieczeniom, ubezpieczony, płatnik składek, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, świadczeniobiorca (emeryt, rencista), a spośród innych podmiotów na przykład podmiot zgłaszający ubezpieczonych do ubezpieczeń społecznych, dyrektor izby administracji skarbowej (jako organ odwoławczy w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez ZUS) oraz sądy (co do zasady – powszechne, zdecydowanie rzadziej – administracyjne). Przyjmuje się, że składki są opłacane w interesie **ubezpieczonego**. To jemu przysługuje prawo do świadczeń po wystąpieniu wskazanych w ustawie zdarzeń. Jednak za osobę zatrudnioną wszelkie obowiązki organizacyjne związane ze składkami i podleganiem ubezpieczeniom wykonuje podmiot ją zatrudniający – tzw. **płatnik składek**. To płatnik składek jest obowiązany obliczać, potrącać z dochodów ubezpieczonych, rozliczać oraz opłacać, według zasad wynikających z przepisów, należne składki za każdy miesiąc kalendarzowy. Ma także sfinansować z własnych środków część należnych składek. W comiesięcznym przekazywaniu składek do ZUS zatrudniony jest bierny – ma jedynie znosić potrącenie składek.

³² Dlatego w niniejszym opracowaniu zwrot „składka na ubezpieczenia społeczne” („ubezpieczenia społeczne” w liczbie mnogiej) jest używany dla zbiorczego ogólnego określenia składek na różne rodzaje aktualnie funkcjonujących ubezpieczeń społecznych (przy omawianiu ustawy systemowej – powszechnych, poza tym – również rolniczych); natomiast „składka na ubezpieczenie emerytalne” lub „składka na ubezpieczenie wypadkowe” to składka związana z danym odrębnym rodzajem ubezpieczenia. Dla odróżnienia „składka na ubezpieczenie społeczne” („ubezpieczenie społeczne” w liczbie pojedynczej) to pojęcie mające ukazać właściwości tego rodzaju świadczenia w związku z omawianiem cech ubezpieczenia społecznego jako jednej z form zabezpieczenia społecznego, kładącym nacisk na mechanizm funkcjonowania tego urządzenia (zob. np. T. Liszcz, *Ubezpieczenie społeczne i zaopatrzenie społeczne w Polsce*, Kraków–Lublin 1997, s. 21); po wejściu w życie ustawy systemowej zakładającej (z jednym wyjątkiem) opłacanie składek na co najmniej dwa rodzaje ubezpieczeń, wskazuje na teoretyczne ujęcie składki.

³³ Zob. np. J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2006, s. 49–53; K. Antonów, *Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pojęcie oraz właściwości postępowań przedsądowych i ochrony cywilnosądowej*, Warszawa 2011, s. 41–106; R. Pacud, *Stosunki prawne ubezpieczenia emerytalnego*, Warszawa 2011, *passim*.

³⁴ W tzw. etapie przezornościowym (fazie gwarancyjnej) ubezpieczeń społecznych chodzi głównie o gromadzenie we wspólnym funduszu środków pochodzących od ubezpieczonych, płatników składek lub z innych źródeł, czyli o opłacanie składek.

³⁵ W tzw. etapie świadczeniowym (fazie realizacyjnej) wypłacane są świadczenia.

3.2. Składki poza systemem ubezpieczeń społecznych

Ubezpieczenia społeczne nie są jedynym składnikiem polskiego systemu **zabezpieczenia społecznego**, którego główną podstawę stanowi art. 67 Konstytucji. Z odrębnego, tworzego ze składek pracodawców, **Funduszu Emerytur Pomostowych (FEP)** wypłaca się emerytury pomostowe dla osób zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze do czasu osiągnięcia przez nie wieku emerytalnego.

Zgodnie z art. 67 ust. 2 Konstytucji „Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa”. Ustawa przewiduje finansowanie tego zabezpieczenia, w tym zasiłków dla bezrobotnych wypłacanych przez urzędy pracy, ze składek opłacanych przez zatrudniających na **Fundusz Pracy (FP)**. Składki na Fundusz Pracy są powiązane ze składkami na **Fundusz Solidarnościowy (FS)**, który jest finansowany ze składek, ale również z daniny solidarnościowej regulowanej przez ustawę o podatku dochodowym od osób fizycznych i jest przeznaczony głównie na wsparcie osób niepełnosprawnych i emerytów.

Na podstawie art. 68 ust. 2 Konstytucji „Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa”, która przewiduje ich solidarne finansowanie ze składek na **ubezpieczenie zdrowotne**.

Ubezpieczenie zdrowotne jest oparte w szczególności na zasadach³⁶:

- 1) równego traktowania³⁷ oraz solidarności społecznej;
- 2) zapewnienia ubezpieczonemu równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej i wyboru świadczeniodawców spośród tych świadczeniodawców, którzy zawarli umowę z Narodowym Funduszem Zdrowia.

Ubezpieczeni i inni świadczeniobiorcy³⁸ mają, na zasadach określonych w ustawie, prawo do gwarantowanych świadczeń opieki zdrowotnej w naturze. Ich celem jest zachowanie zdrowia, zapobieganie chorobom i urazom, wczesne wykrywanie chorób, leczenie, pielęgnacja oraz zapobieganie niepełnosprawności i jej ograniczanie (art. 15 u.s.o.z.). Nie są to świadczenia pieniężne, co różni je od świadczeń przysługujących w zamian za pozostałe składki (z wyjątkiem dwóch rodzajów świadczeń z ubezpieczenia wypadkowego i niektórych działań finansowanych z FS). **Narodowy**

³⁶ Art. 65 ustawy z 27.08.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1373 ze zm.).

³⁷ Zob. D.E. Lach, *Zasada równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej*, Warszawa 2011, *passim*.

³⁸ Świadczenia opieki zdrowotnej udzielane świadczeniobiorcom innym niż ubezpieczeni są finansowane z budżetu państwa, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej (art. 13 u.s.o.z.).

Fundusz Zdrowia (NFZ)³⁹ administruje skomplikowanym systemem ich finansowania i udzielania uprawnionym bezpośrednio przez tzw. świadczeniodawców, czyli podmioty wykonujące działalność leczniczą, osoby z fachowymi uprawnieniami do udzielania świadczeń zdrowotnych w ramach wykonywanej działalności gospodarczej oraz podmioty realizujące czynności z zakresu zaopatrzenia w wyroby medyczne. Ubezpieczenie zdrowotne, dzięki przeniesieniu głównego ciężaru organizacji i kosztów ochrony zdrowia na NFZ, stanowi część zabezpieczania osób i rodzin na wypadek socjalnego ryzyka choroby.

Składki na **Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych (FGŚP)** służą ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy, a okresowo również finansowaniu innego rodzaju publicznej działalności socjalnej lub chroniącej miejsca pracy w sytuacjach kryzysowych.

3.3. Zabezpieczenie społeczne bez składek

W związku z zatrudnianiem obowiązujące prawo przewiduje również pobieranie przymusowych danin na cele socjalne, które nie są nazwane składkami. Są to wpłaty na **Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON)**. W pozostałym zakresie zabezpieczenie społeczne jest finansowane z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego lub z funduszy nieskładkowych. Dotyczy to na przykład zaopatrzenia emerytalnego żołnierzy zawodowych, policjantów i funkcjonariuszy innych służb mundurowych. Od ich uposażenia nie są pobierane składki na ubezpieczenia społeczne.

W celu socjalnym, głównie związanym z wiekiem emerytalnym, mogą być również dokonywane wpłaty, które nie mają charakteru obowiązkowego, np. w ramach pracowniczych planów kapitałowych, pracowniczych programów emerytalnych, indywidualnych kont emerytalnych lub indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego. Są to dobrowolne wpłaty dokonywane przez osoby fizyczne do prywatnych instytucji finansowych. Podlegają więc innemu reżimowi prawnemu niż składki na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne, FP, FS lub FGŚP.

Niektórzy pracodawcy dokonują również tzw. odpisów lub wypłacają świadczenia urlopowe na podstawie ustawy z 4.03.1994 r. o **zakładowym funduszu świadczeń socjalnych**⁴⁰. Popularność tego rodzaju działalności socjalnej pracodawców wynika ze związanych z nią ulg podatkowych i w zakresie składek na ubezpieczenia społeczne.

³⁹ Narodowy Fundusz Zdrowia jest państwową jednostką organizacyjną posiadającą osobowość prawną i zarządza środkami finansowymi pochodzącymi m.in. z należnych składek na ubezpieczenie zdrowotne (art. 96, 97 i 116 u.ś.o.z.).

⁴⁰ Dz.U. z 2020 r. poz. 1070.